

ναμιν πρὸς διδρθωσιν, πρέπει νὰ ἦναι ἐναντία με τὰς ἡδονὰς (1), αἵτινες κινουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κακίαν.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι συγκροτοῦσι τὸ λεγόμενον *κατοικικὸν δίκαιον*, ὑπερ συνίσταται ἐκ τῶν ἐντολῶν καὶ ἐκ τῶν κανόνων τῶν θείων Γραφῶν, καὶ ἱερῶν Συνόδων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν διατάξεων καὶ ἐθίμων τῶν παραδεδομένων ἢ ἐπικεκυρωμένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω λοιπὸν, τὸ μὲν κανονικὸν δίκαιον περιέχει νόμους καὶ κανόνας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς δυνάμεως· τὸ δὲ πολιτικὸν συντίθεται ἐκ νόμων πολιτικῶν, καὶ εἶναι ἴδιον εἰς ἕκαστον λαὸν ἢ πόλιν.

Ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ φυσικοῦ νόμου, καὶ ἐκ τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς τῶν ἠθικῶν πράξεων, γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ φυσικὸς νόμος εἶναι αἰώνιος, ἀμετάβλητος, καὶ ὁ αὐτὸς εἰς πάντας ἀνθρώπους. Δὲν εἶναι ὅμως τῆς αὐτῆς δυνάμεως πάντα τὰ ἀξιώματα τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἀλλὰ μόνον τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι κοινὰ καὶ παγκόσμια, ἐξ ὧν πηγάζουσι πάντα τὰ ἄλλα· τοιοῦτον εἶναι παραδείγματος χάριν, τὸ, *Πρέπει νὰ πράττωμεν ὅ,τι ὑπαγορεύει ἡ ὀρθὴ κρίσις τοῦ λογικοῦ*. ὅθεν τὰ, *Μὴ πράττε εἰς ἄλλον ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ πράττῃ ἐκεῖνος εἰς σέ*. Ἡ παρακαταθήκη *πρέπει νὰ ἐπιστρέφῃται εἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ παρακαταθέντος*. *Γὰ τέκνα πρέπει νὰ τιμῶσι τοὺς γονεῖς κτ.λ.* Πάντα ταῦτα συνάγονται ἀμέσως ἐκ τοῦ προειρημένου ἀξιώματος τοῦ φυσικοῦ νόμου, ὅτι *πρέπει νὰ πράττωμεν*, ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει. Οὐδεὶς τῶνόντι ἀμφιβάλλει περὶ τῶν ἀξιωμάτων τούτων, ἂν καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν δὲν φυλάττωσιν αὐτὰ τινὲς διεσθαρμένοι. Τέλος πάντων, ἐκ τῶν πρώτων ἀξιωμάτων τοῦ φυσικοῦ νόμου συνάγονται ἄλλα πλέον μακρόθεν, ὡς συνέπεια ἐκείνων καὶ συμπεράσματα, ὅποῖον εἶναι, παραδείγματος χάριν, ὅτι δὲν *πρέπει νὰ δαρείζωμεν με ἀπαίτησιν ὑπερβολικοῦ τόκου*. Τοῦτο μακρόθεν συμπεραίνεται ἐκ τοῦ γενικοῦ ἀξιώματος, ὅτι δὲν *πρέπει οὐδεὶς νὰ ἀρπάξῃ ἀπάτῃ ἢ βία τὰ ἀλλότρια*· εἶδος τῶνόντι ἀρπαγῆς εἶναι καὶ ὁ ὑπερβολικὸς τόκος, διότι ὁ οὕτω δανείζων βιάζει τὸν εἰς ἀνάγκην δανείου εὐρισκόμενον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν συμπεραίνεται, ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ φυσικοῦ νόμου εἶναι εἰς πάντας ἀνθρώπους ἢ αὐτὴ καὶ ἀνεξέλειπτος. Ἐκ τῆς γνώσεως ταύτης συμπεραίνεται ὁμοίως, ὅτι πᾶς νόμος ἔχει τὸν λόγον αὐτοῦ συνδεδεμένον, τοῦλάχιστον μακρόθεν, με τὸν φυσικὸν νόμον. Δὲν εἶναι ὅμως περιττὸν νὰ θεωρήσωμεν ταῦτα πλατύτερον, καὶ νὰ συμ-

(1) Νῦν δὲ φαίνονται (οἱ λόγοι) προτρέψαι μὲν καὶ παρορμῆσαι τῶν νέων τοὺς ἐλευθέρους ἰσχύειν, ἥθως τε εὐγενὲς καὶ ὡς ἀληθῶς φιλόκαλον ποιῆσαι ἀνκαταχώχμον ἐκ τῆς ἀρετῆς. Τοῦ δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν πρὸς καλοκάγαθίαν προτρέψασθαι· οὐ γὰρ περὶ κάσιν αἰδοῖ πειθαρχεῖν, ἀλλὰ φόβῳ οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φεύλων διὰ τὸ αἰσχροῦ, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας (Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Βιβλ. ι. Κεφ. θ'.)